

יחסי ישראל-מרוקו בצל המלחמה בעזה: אין די באינטרסים המשותפים

מור לינק | 28 בנובמבר, 2023 | גיליון 1793

המלחמה ברצועת עזה משפיעה על יחסי ישראל מרוקו בדרכים מנוגדות. מחד גיסא, המלחמה אינה פוגעת באינטרסים המשותפים במישורים המדיני, הביטחוני והכלכלי, ובהשתייכותן לציר אזורי שסדר העדיפויות שלו מדגיש קידום יציבות אזורית על בסיס פיתוח כלכלי ושיתוף פעולה. מאידך גיסא, הארמון ברבאט מתמודד עם לחצים משמעותיים בזירה הביתית ובזירה האזורית לפעול יותר לטובת הפלסטינים ואף לבחון מחדש את יחסי השלום עם ישראל. המשטר במרוקו, בדומה למשטרים נוספים באזור, מנווט בין שני הקטבים תוך ניסיון לדבוק בניטרליות המסורתית בסכסוך הישראלי-פלסטיני, במקביל להכלת הפגנות התמיכה ההמוניות בפלסטינים. בעוד שאינטרסים בילטרליים משותפים מהווים הבסיס ליחסי ישראל-מרוקו, אין די בהם כדי לטשטש את השפעתו השלילית של הסכסוך הישראלי-פלסטיני עליהם, כמו בהקשר היחסים עם העולם הערבי בכלל.

המלחמה בעזה מעיבה על יחסיה של ישראל עם כלל מדינות ערב, לרבות מרוקו. בשבועות שחלפו מפרוץ המלחמה פונה משרד הקישור הישראלי ברבאט, הופסקו הטיסות הישירות בין המדינות והמטה לביטחון לאומי פרסם אזהרת מסע למדינה עקב חשש מפעולות טרור נגד ישראלים. עם זאת, המלחמה אינה פוגעת – ולעיתים אף מדגישה – את האינטרסים המשותפים שחולקות שתי המדינות במישורים המדיני, הביטחוני והכלכלי, ואת השתייכותן לציר אזורי שעליו נמנות גם ירדן, מצרים, ערב הסעודית, איחוד האמירויות ובחריין. מדינות אלה חולקות סדר עדיפויות דומה, הכולל קידום יציבות אזורית על בסיס פיתוח כלכלי ושיתוף פעולה.

לחצים מבית והאזור

בזירה האזורית משמשת תמיכה בעניין הפלסטיני אבן בוחן, במידה רבה כמס שפתיים, לעקרון הסולידריות הבין-ערבית. על רקע זה, גינוי חמאס והתבטאויות שעשויות להיתפס כתמיכה בישראל, סופגים ביקורת פומבית רבה. על רקע זה, וחרף האינטרסים המשותפים, הארמון ברבאט מתמודד בעטייה של המלחמה עם לחצים ניכרים בזירה האזורית לפעול באופן ברור יותר לטובת הפלסטינים, ואף לבחון מחדש את יחסי השלום עם ישראל. הארמון מצידו אינו מעוניין להיתפס כתומך בישראל וזנח את הפלסטינים, שמא יסתכן בחריגה מהקונצנזוס הערבי ובנוסף בזעם מבית.

אשר לזירה הביתית, מאז פרוץ המלחמה התקיימו במרוקו [עשרות הפגנות תמיכה בפלסטינים](#), בין היתר מול הפרלמנט ברבאט, שאורגנו על ידי פעילים מכל קצות הקשת הפוליטית.

בהפגנות נשמעו קריאות לעצירת "רצח העם" שלכאורה מבצעת ישראל ברצועת עזה ולניתוק היחסים עם ישראל. לצד זאת, כשבוע לאחר מתקפת חמאס התקיימה ברבאט [הפגנה קטנה](#) שמשותפתיה קראו לסיום המלחמה ולדו-קיום בין ישראל לפלסטינים. הפגנה זו הייתה יחידה במינה במדינות ערב, ודעת הקהל במרוקו נוטה ככלל בבירור לטובת הפלסטינים. בהקשר זה, ראוי להזכיר כי הנורמליזציה ביחסי ישראל-מרוקו זוכה [לתמיכה עממית מוגבלת](#) בלבד.

תמיכה בפלסטינים וביקורת על יחסי ישראל-מרוקו מושמעת גם מתוך המערכת הפוליטית. שלא במפתיע, מזכ"ל מפלגת הצדק והפיתוח (PJD) – שבדומה לחמאס, נוסדה בהשראת תנועת האחים המוסלמים במצרים – [שיבח](#) את מתקפת הטרור של חמאס ותיאר אותה כ"הרואית". ב-12 בנובמבר המפלגה [חזרה על קריאתה](#) לנתק את היחסים עם ישראל ולגרש את נציגיה מהמדינה, לאור "סבלו הרב של העם הפלסטיני במאבקו במדיניות הנאצית והגזענית של האויב [הציוני]". הארמון לא הגיב להתבטאויות אלה, בניגוד למאסר האחרון, אז [הגיב בחריפות](#) לביקורת שמתח מזכ"ל המפלגה עבד אל-אלה בנכיראן על הנורמליזציה עם ישראל.

התבטאויות אלה, שבכירי המפלגה משמיעים מספסלי האופוזיציה, נועדו למנף את הסוגייה הפלסטינית, שזוכה לתמיכה עממית במרוקו (בייחוד בתקופות הסלמה), במטרה לגייס תמיכה ציבורית לאחר המפלה שספגה בבחירות לפרלמנט לפני כשנתיים.

אינטרסים משותפים

ישראל ומרוקו חולקות מגוון אינטרסים שמונעים, לעת עתה, פגיעה משמעותית יותר ביחסיהן. במישור המדיני, שתי המדינות הן בעלות ברית חשובות של ארצות הברית, שבחסותה חודשו יחסיהן בדצמבר 2020. לאחר עשורים של שתדלנות דיפלומטית, ארצות הברית בהנהגת ממשל טראמפ [הכירה בריבונות מרוקו](#) בסהרה המערבית – הסוגייה הראשונה בחשיבותה במדיניות החוץ של מרוקו – במסגרת 'הסכמי אברהם'. [ביולי האחרון](#) ישראל הכירה גם היא בריבונות מרוקו בשטח, בתקווה כי הצעד יחזק את היחסים ויוביל לשדרוג משרדי הקישור לשגרירויות – צעד שנראה כעת רחוק מתמיד.

במישור הביטחוני, ישראל ומרוקו חולקות אינטרס משותף במאבק בהשפעה האיראנית במזרח התיכון וצפון אפריקה, וכן במאבק בטרור ורדיקליזציה אסלאמית. בדומה למדינות נוספות במרחב הערבי, מרוקו נאבקת בניסיונותיה של איראן לערער את היציבות האזורית באמצעות שלוחיה. בעוד תשומת הלב הישראלית נתונה – מטבע הדברים – לחמאס, חזבאללה והמורדים החות'ים בתימן, מרוקו מודאגת מארגון אחר הנתמך על ידי איראן: חזית פוליסריו, ארגון פוליטי-צבאי בדלני בסהרה המערבית.

לפני כחצי שנה איים הארגון לבצע מתקפות טרור בסהרה, ובסוף אוקטובר מימש את האיום במתקפת טילים שגבתה את חייו של אזרח ופצעה שלושה נוספים. בעקבות התקרית, הארגון נטל אחריות על המתקפה [והכריז](#) על פתיחת שלב חדש במאבקו נגד "הכיבוש המרוקני".

בסהרה המערבית. מרוקו מאשימה את אלג'יריה ואיראן בתמיכה בחזית פוליסריו, וב-2018 אף [ניתקה](#) את קשריה עם איראן בגין סיבה זו.

אינטרס משותף נוסף הוא מאבק בטרור ורדיקליזציה אסלאמית. בעקבות שורת מתקפות קטלניות שביצע ארגון מרוקני סלפי המזוהה עם אל-קאעדה בקזבלנקה ב-2003, מרוקו הפכה את המאבק בטרור והקצנה דתית ליעדים מרכזיים, וכיום היא שותפה חשובה של ארצות הברית והאיחוד האירופי במאבק בטרור בצפון אפריקה.

האינטרסים הביטחוניים המשותפים לישראל ומרוקו התגלמו בשיתופי פעולה חשאיים לאורך השנים, ובכלל זאת סיוע ישראלי בהקמת ארגון הביון המרוקני ובניית חומת ההפרדה בסהרה המערבית. מאז חידוש היחסים הפכו שיתופי הפעולה גלויים, ובאו לידי ביטוי בביקורים הדדיים ופומביים של בכירי צבא בשתי המדינות, חתימה על הסכמים לשיתופי פעולה בתחומי ביטחון וסייבר וכן בביצוע עסקאות נשק, לרבות מכירת מל"טים ומערכות הגנה אוויריות.

ניווט בין הקטבים

בדומה למשטרים נוספים באזור, המשטר במרוקו מנסה לנווט בין האינטרסים המכתיבים את שימור היחסים עם ישראל לבין הביקורת הציבורית והפוליטית הגוברת על קיומם. ניסיון זה השתקף למשל באי-ההסכמות שהתגלעו בפסגה הערבית-אסלאמית שנערכה בריאד בתחילת נובמבר. על-פי [הערכות](#), מרוקו נמנתה על המדינות שהתנגדו להוסיף להודעת סיכום הפסגה דרישות להקפיא את היחסים הכלכליים, הדיפלומטיים והביטחוניים עם ישראל, ולמנוע מעבר של סיוע צבאי לישראל מבסיסים אמריקאיים במזרח התיכון.

אסטרטגיית המשטר עד כה כללה מאמצים לשמור על עמדתו המסורתית הניטרלית יחסית בסכסוך הישראלי-פלסטיני. גורמים רשמיים במרוקו, בהם המלך מוחמד השישי ושר החוץ נאסר בוריטה, [נינו](#) את הפגיעה באזרחים משני הצדדים וקראו להפסקת הלחימה, לצד [נינויים](#) [קשים יותר](#) נגד ישראל. בנוסף, מרוקו לא גינתה את חמאס, בניגוד לאיחוד האמירויות [ובחרין](#) שגינה את מתקפת הטרור של חמאס והן את מתקפות ישראל ברצועת עזה. עם זאת, המשטר חוזר ומדגיש את מחויבותו לפתרון שתי המדינות ולא נקט עד כה צעדים חריפים כגון החזרת שגרירים.

במקביל, הארמון מגלה סובלנות ומכיל את הפגנות התמיכה רבות המשתתפים בפלסטינים. זאת בשונה ממקרים בעבר, אז הרשויות [פיזרו לא אחת](#) מחאות נגד הנורמליזציה עם ישראל. חופש ההפגנה במרוקו [מוגבל ביותר](#), והפגנות שאינן מתיישבות עם האינטרסים של המשטר בדרך כלל לא מתרחשות. כך למשל, המשטר [אסר](#) על עריכת הפגנות מתוכננות נגד נשיא צרפת עמנואל מקרון במחאה על תמיכתו בישראל. מתן אפשרות לאזרחים להפגין ולמחות נראה כאסטרטגיה לתיעול התסכול והכעס הציבורי הרחק מהמשטר ומנושאים נפוצים, ביניהם יוקר המחיה וכשלים בהתמודדות עם נזקי רעידת האדמה שפקדה את מרוקו בספטמבר האחרון.

המלצת מדיניות

תגובותיהן של מדינות ערב בשבועות האחרונים מאתגרות את האמונה, שלפיה ישראל יכולה לקדם את יחסיה עמן במנותק מהסכסוך הישראלי-פלסטיני. ההיסטוריה של יחסי ישראל-מרוקו מאששת טענה זו ומשקפת כיצד התקדמות לעבר פתרון הסכסוך, או למצער רגיעה ביטחונית, מסייעות לקידום היחסים, בעוד שתקופות הסלמה מסיגות אותם לאחור. ולראייה, לאחר עשורים שבהם קיימו קשרים חשאיים, היחסים בין ישראל למרוקו קיבלו פומבי בעקבות החתימה על הסכמי אוסלו בספטמבר 1993. כבר למחרת החתימה על ההסכם, בדרכה חזרה מושינגטון, קיימה המשלחת הישראלית בראשות ראש הממשלה דאז יצחק רבין [ביקור גלוי](#) ברבאט ונפגשה עם המלך חסן השני; ואילו 'הסכמי אברהם' נחתמו בתקופה של רגיעה יחסית בסכסוך (על-פי [נתוני האו"ם](#), מספר ההרוגים הפלסטינים ב-2020 עמד על 30 בני אדם, הנמוך ביותר מאז 2008). כישלון ועידת קמפ דייוויד (2000) ופרוץ האנתיפאדה השנייה הובילו את מרוקו לנתק את יחסיה עם ישראל ולסגור את משרד הקישור שלה בתל אביב.

בעוד שאינטרסים משותפים מהווים את הבסיס ליחסי ישראל-מרוקו, אין די בהם כדי לטפח את הקשרים הללו. לפיכך, חיוני כי ישראל תכיר בהשפעת ההתפתחויות בסכסוך הישראלי-פלסטיני על יחסיה עם מרוקו, כמו גם עם העולם הערבי בכלל. על-מנת שתוכל להרחיב את מעגל הנורמליזציה ולהעמיק את קשריה עם מדינות ערב, על ישראל להפגין נכונות להתניע מהלך מדיני מול הפלסטינים ומוטב במעטפת ערבית ובינלאומית, ולהציג את מחויבותה לשלום – חרף זוועות מתקפת הטרור של השבעה באוקטובר.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט